

2.3 Формування статевої культури підлітків як складника превентивного виховання у закладах освіти

Питання зміцнення здоров'я кожної людини та всієї нації є одним з найактуальніших серед внутрішніх і зовнішніх завдань розвитку кожної країни, оскільки здоров'я населення – інтегральний показник соціального благополуччя, важливий складник забезпечення стійкого розвитку – бажаної перспективи й мети для кожної країни та світової спільноти.

Реформування українського суспільства висуває нові вимоги до впровадження інноваційних технологій навчання та виховання молодшої людини, без застосування яких неможливо уявити інтеграцію країни до Європейського освітнього простору. Сучасні заклади освіти мають надати молодим людям знання та допомогти розвинути ціннісні життєві уміння та навички, які необхідні для здорового та продуктивного життя. Тому вкрай необхідне формування в освітньому та вихованому процесі здоров'язбережувальних компетентностей особистості. Якщо метою української освітньої системи є людина нового типу, яка готова до швидких суспільних змін, то необхідно усвідомлювати значимість статевої складової культури людини [100].

Серед сучасних педагогічних проблем однією із суспільно важливих є зниження віку початку неповнолітніми статевого життя, що супроводжується зростанням кількості штучного переривання вагітності, розширенням діапазону венеричних захворювань, появою серед учениць матерів-одиначок.

Ці явища свідчать про недостатню ефективність роботи педагогічних працівників з молоддю у напрямі статевого виховання, про недостатню теоретичну й методичну підготовку вчителів шкіл, викладачів, майстрів виробничого навчання і класних керівників закладів професійної освіти, низький рівень педагогічної культури батьків. Як наслідок, виникають суперечності між значним виховним потенціалом закладу освіти та сім'ї щодо статевого виховання та недостатнім його використанням у виховній практиці, а також організованим виховним процесом і стихійним впливом на здобувачів освіти навколишнього

соціального середовища (вуличні підліткові групи, шкідливі художні фільми тощо). Отже, актуальною проблемою, що постала перед системою освіти, є здійснення статевого виховання молоді.

Сексуальна (статева) освіта має на меті формування таких установок, знань і практичних навичок, що максимально забезпечили б високу якість сексуального здоров'я і стали основою нормального психосексуального розвитку і поведінки [97].

Міжнародні організації, такі як UNFPA і UNICEF, визначають, що знання про сексуальне й репродуктивне здоров'я та права діти мають отримувати ледь не з народження. Адже сексуальне виховання — це територія особистої безпеки для дитини незалежно від її віку, а дотримання «правил купальника» (згідно з яким, зони, що знаходяться під купальником, – приватні) також важливо, як і правила дорожнього руху.

Прямо чи опосередковано сучасне сексуальне виховання реалізується відповідними соціальними інститутами: закладами освіти, сім'єю, неформальною освітою, громадськими організаціями, соціальними службами, а також передбачає залучення фахівців різного профілю (вчителів, соціальних та медичних працівників, юристів, психологів тощо) [101].

Виходячи із загальних цілей статевого виховання, а саме – виховати здорову і цілісну особистість жінки та чоловіка, які можуть адекватно усвідомлювати свої психологічні і фізіологічні особливості відповідно до існуючих у суспільстві соціальних і моральних норм і зможуть установлювати оптимальні стосунки з людьми своєї та протилежної статі у всіх сферах життя, можна виділити кілька основних завдань або напрямків статевого виховання [98]:

1. Статеворольове виховання, що сприяє формуванню психологічної мужності і жіночості та встановленню оптимальних комунікативних настанов чоловіків і жінок.

2. Сексуальне виховання, спрямоване на оптимізацію формування сексуально-еротичних орієнтацій і сексуальної свідомості в контексті психосексуальної культури і моральних вимог.

3. Підготовка до відповідального шлюбу як формування подружніх ролей і вироблення настанов взаємно відповідального партнерства.

4. Підготовка до відповідального батьківства, що припускає формування рольової поведінки матері та батька стосовно дітей і вироблення оптимальних репродуктивних настанов.

5. Формування здорового способу життя через роз'яснення залежності сексуальності, шлюбу і батьківства від таких шкідливих звичок як паління, алкоголізм, наркоманія, а також наслідків від венеричних захворювань та ін.

Усі ці напрямки, які мають стати предметом спеціальних уроків, є взаємозалежними та взаємообумовленими складовими цілісного процесу, що має починатися з перших років життя дитини.

Стратегія людського розвитку, затверджена Указом Президента України №225/2021 від 02 червня 2021 року, а саме Ціль 4.9. «Формування та підтримка сімейних цінностей», передбачає необхідність упровадження в закладах освіти занять зі статевого виховання молоді та формування нульової толерантності до насильства в українському суспільстві [102]. Досягнення цілей Стратегії можливе завдяки об'єднанню зусиль організацій державного та громадського сектору.

Просвітницько-профілактичний напрямок роботи педагога є провідним в цьому процесі. Впровадження факультативних курсів, спрямованих на сексуальну освіту, надає можливість поліпшити психологічний супровід дітей підліткового віку [104].

Головне завдання закладу професійної (професійно-технічної) освіти передбачає формування основних та розстановка деяких загальнозначущих орієнтирів. При цьому необхідно уникати безтактності та нав'язливості, не надаючи цій сфері виховання надмірно випереджального характеру з оглядом на особливості віку та характер фізіологічних зрушень в організмі здобувачів

освіти. Одну з основних ролей у всебічному розвитку підлітка відіграє педагога, це стосується і вирішення завдань статеве виховання.

Протягом квітня 2022 року на базі Центру підготовки і перепідготовки робітничих кадрів №1 м. Кривий Ріг проведено опитування батьків шляхом анкетування. Анкетуванням було охоплено 94 родини учнів, які розпочали навчання у 2021/2022 н.р..

Аналіз анкет свідчить про те, що батьки фактично не займаються сексуальним вихованням своїх дітей, тільки 8% сімей із власної ініціативи змогли вміло і доступно надати своїм дітям інформацію щодо міжстатевих взаємин. Насамперед матері намагаються дати донькам необхідні знання, остерігаючись за їхню долю (непланова вагітність). До того ж, саме матері більш відверті у питаннях міжстатевих взаємин із власними дітьми як з хлопчиками, так і з дівчатками. Батьки ж цими питаннями займаються дуже мало. Бесіди з питань статевого життя передбачають, насамперед, довіру. Причиною того, що діти не можуть розмовляти з батьками відверто на такі теми, є ухиляння дорослих від відповідей або їх неправдивість. Це створює бар'єр у спілкуванні. У багатьох батьків ще з молодих років склалося ставлення до обговорення таких питань як до чогось неприпустимого. Батьки, які самі не отримали у своїх сім'ях відповідного виховання, не можуть (42%) або не вміють (58%) їх обговорювати. Як показало опитування, більшість із них (79%) не володіє знаннями з питань міжстатевих взаємин. Некомпетентність з цих питань і зумовлює неоднозначність у ставленні до них, тому більшість дітей отримала інформацію про міжстатеві взаємини не від батьків, а з інших джерел. На питання, чи вперше дитина отримала інформацію сексуального характеру саме від батьків, більшість дорослих (62%) відповіли, що «ні», мотивуючи тим, що не помітили, як їхня дитина подорослішала, інші розраховували на допомогу книжок, які вони непомітно «підкладали» дітям. Третя група побоювалася ознайомлювати дітей з таємницями сексу через страх, що такі питання «розбудять» інтерес і навіть надмірну активність. 26% сімей не впевнені в тому, що діти вперше отримали таку інформацію саме від них, оскільки оточення (друзі, знайомі, вулиця), в

якому постійно перебуває дитина, могло вплинути та поінформувати з цих питань раніше за них. Крім того, батьки не впевнені в авторитетності джерел інформації, їх об'єктивності та відповідності віковим можливостям дитини. І лише 12% родин дали ствердну відповідь. Вони вважають, що неприпустимо замовчувати та карати дітей за «непристойні» запитання. Впевнені, що ті діти, з якими вдома батьки відверто розмовляли на теми міжстатевих взаємин, мають моральний імунітет проти «освіти» вулиці або інших джерел інформації.

Для сексуального виховання дуже важливо, як батьки прореагували на цікавість дитини щодо статевих взаємин та як відповіли на запитання з цих тем. Можна припустити, що діти, батьки яких дали на їхні запитання ухильну відповідь (59%) або сказали неправду (37%), надалі відмовляться від допомоги батьків у вирішенні сексуальних проблем. Анкетування виявило і те, що 58% опитаних відповіли негативно на запитання, чи хотіли б вони, щоб діти створили майбутню сім'ю на зразок їхньої, 27% – не впевнені та 15% - дали позитивну відповідь. Це свідчить про те, що сім'я не завжди є взірцем міжстатевих взаємин дорослих. Причиною таких відповідей батьків є те, що більшість із них розлучилися (неповні сім'ї) або одружені вдруге, мають внутрішньо-сімейні конфлікти через матеріальний стан родини, психологічну несумісність або не бажають знаходити компроміс у ситуаціях, що виникають, проявляють байдужість один до одного, що, у свою чергу, відображається на соціальній адаптації дитини і виникненні труднощів в особистому житті та статево-рольовому формуванні.

Проте більшість батьків позитивно ставляться до неформальної комплексної сексуальної освіти.

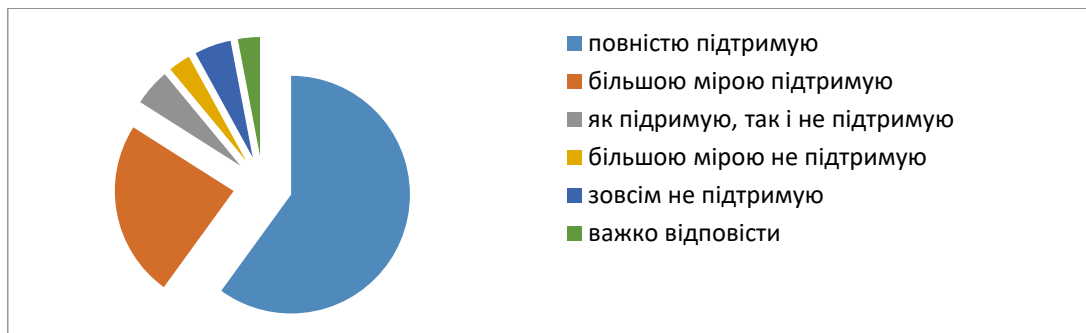

Рисунок 1 – Результати опитування батьків щодо важливості статевого виховання підлітків

Як показали наведені вище результати опитування, не всі батьки мають необхідну (точну, достовірну, достатню для віку) інформацію для обговорення. Тож важливою складовою виховної роботи педагога є залучення обох батьків (а не тільки матері) до виховання, акцентуючи на важливості відповідальності кожного. У роботі з формування навичок відповідального батьківства педагоги Центру підготовки і перепідготовки робітничих кадрів №1 м. Кривий Ріг використовують різні форми і методи навчання та виховання: індивідуальні (етична бесіда, консультація, інформування, листування); групові (тренінг, семінар, відео-лекторії), масові (тематичні дні, акції, конференції). Їх тематика, зміст і організація повинні відповідати запитам підлітків.

На жаль, не всі підлітки хочуть обговорювати з батьками те, що відбувається з ними в перехідному віці, особливо ті нові переживання і відносини, які вони для себе відкривають [106].

Першою та важливою умовою статевого виховання є забезпечення педагогами позитивної атмосфери. Підліткам також необхідно знати, що дорослі довіряють їм, вірять у них. Якщо в юнацькому віці їм не дати надію надбання самоповаги і почуття власної гідності у світі, то вони можуть стати цинічними людьми, і їх цинізм буде просто проявом відчаю. У підлітків необхідно сформувати впевненість, що люди можуть змінюватися, творити себе заново [99]. Це особливо важливо для тих, хто вже мав сексуальні стосунки. Їм необхідно розповідати, що помірність можлива незалежно від того, яким було їхнє минуле. Внаслідок того, що підліткам притаманний ідеалізм, вони особливо

близько сприймають ідею про те, що сексуальним стосункам притаманні краса та глибокий зміст. Вони здатні бачити в інтимних стосунках більше ніж фізичну насолоду, можливість завагітніти чи «підхопити» венеричну хворобу. На порозі жорсткого, матеріалістичного погляду на сексуальні стосунки, що подаються засобами масової інформації, тренінгова програма статевого виховання повинна показати підліткам-ідеалістам, що сексуальна близькість – це єднання двох людей на емоційному, інтелектуальному та духовному рівнях.

Не варто забувати, що ми навчаємо та виховуємо молодих людей, які ще не готові жити у світі дорослих. Тому їм потрібно давати конкретні рекомендації. Це означає, що замість того, щоб вчити: «Просто скажи «ні», ми повинні показати їм, як сказати «ні», як зробити правильний вибір щодня в манері одягатися, спілкуватися, виборі музики, фільмів, телевізійних програм, як прийняти рішення чи категорично відмовитися від вживання алкоголю чи розвитку стосунків із протилежною статтю. Їм необхідні конкретні рекомендації про те, як переборювати й уникати тиску щодо статевих стосунків. У закладах професійної (професійно-технічної) освіти необхідно впроваджувати програму статевого виховання підлітків, в основу якої покладене виховання високої моралі та цінностей. Ця програма повинна містити такі концептуальні складові [100]:

1. Підлітки повинні знати, що це не тільки нормально, а й досить правильно сказати «ні» сексуальним стосункам до шлюбу.
2. Здобувачі освіти повинні усвідомити, чому саме необхідно сказати «ні».
3. Молоді люди повинні знати, як сказати «ні».

Необхідно, щоб зміст, форми та методи статевого виховання відповідали віковим особливостям підлітків (у тому числі й етапам статевого розвитку), а також рівню їхніх знань із конкретних тем. Вони мають право отримувати вичерпні (на їхньому рівні) й морально спрямовані відповіді на всі запитання, які виникають у процесі формування особистості.

Так на базі Центру підготовки і перепідготовки робітничих кадрів №1 м. Кривий Ріг з 2021/2022 н.р. на постійній основі викладається вибіркова дисципліна «Повага. Любов. Секс» для учнів, що отримують повну загальну

середню освіту. Навчання відбувається за посібником «Повага. Любов. Секс» (автори І. Кобзєва, Л. Кравченко, В. Самусь), який схвалено для використання у закладах освіти Науково-методичною комісією з проблем виховання дітей та учнівської молоді Науково-методичної Ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України, протокол № 3 від 21.06.2019 р. [105].

Тренінговий курс «Повага. Любов. Секс», за яким проходять навчання педагогічних працівників розроблено на підставі Міжнародного технічного керівництва з сексуальної освіти, з урахуванням цілісного підходу до комплексної сексуальної освіти, на який спирається документ ВООЗ «Стандарти сексуальної освіти у Європі» [105]. Адже цей підхід, заснований на розумінні сексуальності як сфери потенціалу людини, розвиває в підлітків та молоді навички самостійного визначення власної сексуальності та допомагає будувати здорові стосунки на різних стадіях розвитку. Зміст тренінгового курсу адаптовано до українських соціокультурних умов, віку, рівня розвитку та розуміння підлітками питань сексуального характеру.

Метою тренінгового курсу «Повага. Любов. Секс» є поширення технологій збереження здоров'я підлітків та молоді; впровадження сучасних методів статевого виховання в закладах освіти.

Завдання тренінгового курсу «Повага. Любов. Секс»:

- сформулювати світоглядні орієнтири у підлітків стосовно сексуального здоров'я;
- навчити підлітків усвідомлювати різницю між коханням, симпатією, закоханістю та іншими почуттями;
- ознайомити підлітків з анатомічною будовою та роботою статевої системи чоловіків і жінок, навчати правильно називати різні частини тіла;
- надати уявлення про поняття тендер, гендерна ідентичність, гендерні стереотипи та їх вплив на стосунки між підлітками.
- визначити поняття «сексуальне та психологічне насильство», «концепцію згоди»;

- проінформувати підлітків про основні фактори ризику, котрі спричиняють ВІЛ та інші захворювання, ознаки й симптоми цих захворювань, про шляхи їх передачі, засоби профілактики, місця, куди можна звернутися за консультацією у разі виникнення цієї проблеми;

- проінформувати підлітків та молодь про засоби контрацепції з метою запобігання небажаної вагітності; правила безпечної сексуальної поведінки і здорового способу життя та формування стійких настановлень на їх дотримання;

- відпрацювати навички відмови в різних ситуаціях без почуття провини, обговорити можливі випадки тиску на підлітків та їхні стратегії відмови;

- ознайомити з ознаками здорових і нездорових стосунків, навчити проектувати власну модель сімейного життя та усвідомлювати власну зону відповідальності у побудові стосунків.

Учасники тренінгового курсу «Повага. Любов. Секс» підлітки та молодь віком 14-17 років.

Заняття тренінгового курсу «Повага. Любов. Секс» побудовані з урахуванням введення в тему, розгляду основного питання, вихід з теми. Зміст передбачає виконання рольових вправ, ігор, інтерактивних і творчих, аналітичних завдань. Тренер (педагог) застосовує різні способи об'єднання учасників, що сприяє формуванню позитивної групової динаміки. Для виконання практичних завдань у змісті занять наведені робочі матеріали, які тренер зможе використати під час роботи з підлітками.

Педагоги Центру підготовки і перепідготовки робітничих кадрів №1 м. Кривий Ріг намагаються спланувати діяльність так, щоб освітній і виховний процес мали випереджаючий і профілактичний, а не сексуально-стимулюючий характер і орієнтувалися на норму і позитивні аспекти сексуального буття, а не на відхилення як засіб залякування.